

מצוה לכבד כהן

[א]

מקורות החיוב

וְקִדְשְׁתוּ כִּי אֶת לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מִקְרִיב קֹדֶשׁ יְהִיֶּה לָךְ כִּי קֹדֶשׁ אָנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם: (ויקרא פרק כא, ח)

איתא במשנה (גיטין נט, א) אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום, כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל. שואלת הגמ' (נט, ב) מנה"מ אמר רב מתנה, דאמר קרא (דברים ל"א) ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי, אטו אנא לא ידענא דכהנים בני לוי נינהו, אלא כהן ברישא והדר לוי. רבי יצחק נפחא אמר, מהכא (דברים כ"א) ונגשו הכהנים בני לוי, אטו אנן לא ידעינן דכהנים בני לוי נינהו, אלא כהן ברישא והדר לוי. רב אשי אמר, מהכא (דברי הימים א, כג) בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים. ר' חייא בר אבא אמר, מהכא (ויקרא כ"א) וקדשתו לכל דבר שבקדושה. תנא דבי רבי ישמעאל וקדשתו לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון, ולברך ראשון, וליטול מנה יפה ראשון.

א"ל אבבי לרב יוסף מפני דרכי שלום, דאורייתא היא א"ל דאורייתא, ומפני דרכי שלום. כל התורה כולה נמי מפני דרכי שלום היא, דכתיב (משלי ג) דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. אלא אמר אבבי לכדמר, דתניא שנים ממתנין זה לזה בקערה, שלשה אין ממתנין, הבוצע הוא פושט ידו תחלה, ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו, ואמר מר עלה לא שנו אלא בסעודה, אבל בבהכ"נ לא, דאתו לאינצויי.

קריאת התורה או גם שאר דברים

הפרמ"ג (משב"ז בהקדמה לסימן קלה) כתב שיש נ"מ בין הלימודים, דאם נלמד מהפסוק דכהנים בני לוי, אז רק לקריאת התורה הכהן קודם, הא לשאר דברים לא, אבל אם נלמד מוקדשתו, אז הכהן קודם רק לכל דבר שבקדושה, ולא לשאר דברים. וזה שקודם למנה יפה, צ"ל שמירי במעשר עני וצדקה, כמ"ש התוס' שם (ד"ה וליטול) ומה שכתבו בסעודה, כתב הפרמ"ג דאולי מיירי בסעודת מצוה.

מה שנוקט הפרמ"ג שדווקא דבר שבקדושה, אין זה מוסכם בראשונים. שאל"פ שכן משמע מתוס' הנ"ל, וכן הוא גם ב"מפרש" בנדרים (סב, ב) שכתב שליטול מנה יפה ראשון מיירי כשחולק עם אחיו הכהנים בלחם הפנים. (וצע שאם מיירי עם אחיו הכהנים הרי כולם כהנים א"כ אין כאן וקידשתו) אבל הר"ן שם מסביר שמירי שבא לחלוק דבר עם ישראל, שעושה ישראל ממנו שני חלקים שוים, וכהן בורר אי זו מהן שירצה. הרי לן להדיא שאפילו בדבר רשות קיים הדין של וקדשתו.

כהן המחכה בתור

יש להסתפק היכא שיש אנשים מחכים בתור, בבנק או בדואר או אפילו בסופרמרקט, ויש שם גם כהן, האם חייבים לתת לו ללכת ראשון מצד "וקדשתו". לפי הפרמ"ג שאין החיוב אלא בדבר שבקדושה, אז פשוט שלא חייבים, אבל לפי שאר הפוסקים יש להסתפק. וראיתי בספר בשבילי הפרשה, (בפרשתינו) שמביא בשם מרן הגריש"א זצ"ל, שבאמת חייבים, אבל אם יגרום ע"י ביטול תורה לא חייב.

לכאורה ההסבר בדבריו הוא, שהרי זה פשוט שאין וקדשתו מחייב שיתן לכהן דבר משלו, אלא כל הדין הוא דין קדימה, היכא שאין לאף אחד זכות בו אז אומרים שהכהן יקבל ראשון, א"כ היכא שהוא מפסיד ע"י שמקדים הכהן אולי מקרי שהוא נותן משלו. אבל לפי"ז יש להעיר שאפילו אם אינו מפסיד, אבל הרי הוא קודם בתור א"כ יש לו זכות להיות ראשון, ואינו מחייב לוותר לכהן על זכות זה. וצ"ל שס"ל למרן שאין להעומד בתור זכות ממון להיות ראשון, ובאמת הפקיד של הבנק יכול להחליט לתת השרות למי שהוא רוצה, אלא שהנהוג מצד דרך ארץ הוא שמי שמגיעה מוקדם הוא מקבל השרות קודם למי שמגיעה אחר"כ, ולפי"ז בזה שמוותר לכהן אין כאן ביטול זכותו. (עי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק יח סי' סט, שן באריכות האם יש זכות למי שבא ראשון בתור).

לוי קודם לישראל

עוד נ"מ כתב הפרמ"ג, דאם נלמד מקרא ויתנה אל הכהנים בני לוי, אז כהן קודם ללוי ולוי לישראל, דהכי כתיב קרא, אבל אם נלמד מוקדשתו אז רק חייבין לכבד לכהן, שהפסוק מיירי בכהן ולא לוי, כדכתיב כי את לחם אלוך

הוא מקריב. וכתב הפרמ"ג שבירושלמי (גיטין ה, ט) מבואר שאין דין קדימה ללוי, דיליף רשב"י מכהנים בני לוי ואח"כ זקני ישראל, ולא יליף מיתורא דבני לוי, א"כ אין עדיפות לוי לישראל.

ועי' במג"א (סי' רא) שמביא מהטור שי"א שצריך להקדים הלוי לישראל, שהרי ריב"ל אמר מימי לא בירך ישראל לפני, והקשה עליו הטור דהתם מצד גדולתו קאמר, שריב"ל היה גדול, והב"ח כ' דזה אינו דא"א לומר שריב"ל לא סעד מימיו אצל מי שגדול ממנו, ואפ"ה בירך הוא, ע"כ שאין הטעם אלא משום שהיה לוי.

וכתב המג"א שדין זה תלוי בנוסחאות בפיוט "נודה לשמך", שאומרים קודם ברכה"מ בברית מילה. שיש גורסים ברשות הכהנים והלויים, אז לוי קודם לישראל, אבל יש גורסין הכהנים הלויים, כלומר דהכהנים איקרו לויים, ולפי"ז רק כהנים קודמים ולא לוי.

עוד הוכיח המג"א מהדיא דסוף מסכת הוריות (יג, א) דתנן כהן קודם ללוי, לוי לישראל, ישראל לממזר, וממזר לנתין, ונתין לגר, וגר לעבד משוחרר. אימתי בזמן שכולם שוים, אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ, ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ, וכן פסק ביו"ד (רנא, ט) וכיון דחזינן דליטול צדקה ולקרות בתורה קודם, א"כ ה"ה לשאר דברים, דאין לימוד למחצה.

ועי' בספר תשב"ץ קטן (סימן שיב) ששאל את מהר"ם מרוטנברג האם חובה ליתן ללוי לברך ברכת המזון במקום שאין כהן, והשיב שאין חיוב, דבמקום שאין כהן יש דין לישראל כמו ללוי לכל דבר. אבל כתב שמוה"ר יצחק מדור"א אומר שבירושלמי יש, אמר ריב"ל מימי לא ברך לפני ישראל. ואומר מהר"ם ז"ל שאינו מאמין שהוא בירושלמי, ואם הוא לשם שמא בשביל שהוא גדול. (כדברי טור הנ"ל)

ועי' בס' קוב"ש (ב"ב אות רעח) שתמה על מהר"ם, למה לא האמין לעדותו של מהר"י דורא, ובאמת הירושלמי נמצא בפרק הניזקין.

להלכה כתב המשנ"ב (רא, יג) שטוב להקדים הלוי ג"כ לישראל, אם הם שוין בחכמה, בברהמ"ז ובהמוציא, וכן בנתינת הצדקה, דהא מקדימין אותו בקריאה ג"כ לפני ישראל. (קצ"ע שלגבי צדקה הוא דין מפורש כנ"ל, א"כ למה צריך ללמוד מקריאת התורה).

חילוק בין קדימה לדחייה

ועי"ש (במג"א) שהקשה למה מיייתי בגיטין מקראות אחרים מהא דמיייתי בהוריות, ר"ל שהגמ' במס' הוריות (יג, א) על הא דכהן קודם ללוי, מביא הא דכתיב (דברי הימים א, כג) בני עמרם אהרן ומשה, ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים. לוי קודם לישראל שנאמר (דברים י) בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי וכו'.

ועי' בספר קוב"ש (ב"ב אות רעז) שבתחילה ר"ל שמהפסוק של "וקדשתו" לא לומדים אלא שיש קדימה בדבר שבקדושה, אבל לא במילי דעלמא, אפילו לגבי הצלה, ולכן צריך פסוקים אחרים. אבל דוחה זה שבברייתא כתוב גם ליתן לו מנה יפה ראשון, דאינו דבר שבקדושה. (ודלא כפרמ"ג הנ"ל שגם "מנה ראשון" מייירי בסעודת מצוה).

ולכן תי' הגרא"ו דחד קרא איירי לענין קדימה, היכא שאפשר לקיים שניהם, ואידך קרא איירי לענין דחייה, היכא שא"א לקיים שניהם, כגון לגבי הצלה, וצדקה.

כהן בעל מום

עוד נ"מ כתב הפרמ"ג, האם חייבים לכבד כהן בעל מום, דאם נלמד מקרא "כהנים בני לוי", אז גם בעלי מום נכללים, כמו שמצינו באיסור טומאה לכהנים, דכתיב אמור אל הכהנים (ויקרא כא, א) ואפילו בעלי מומין במשמע (רש"י שם), אבל אם נלמד מוקדשתו, והמשך הפסוק הוא כי את לחם אלקיך הוא מקריב, י"ל דבעל מום ליתא בהחיוב. אבל עי"ש שדוחה דאולי יש לפרש דאכילה נמי בכלל "מקריב", א"כ בעלי מומין שמותר להם לאכול קדשים, יש חיוב לכבדם.

ולפלא על הפרמ"ג שלא הזכיר דברי הרמב"ם בסה"מ, שמביא דברי התו"כ (שם ה"ו) שכתב להדיא שחייבים לכבד כהן בעל מום, ודורש, והיו קדש - לרבות בעלי מומין, וז"ל הרמב"ם שלא תאמר אחר שזה אינו ראוי להקריב לחם אלקיו, לאי זה דבר נקדמיהו ונכבדהו, ולכן אמר והיו קדש, הזרע הנכבד כולו, תמים ובעל מום. וכן הוא להדיא בספר החינוך (מצוה רס"ט).

כהן קטן

המג"א (סימן רפ"ב) כתב שאם אין שם כהן אלא קטן קוראין אותו, אבל בלוי הוא מסופק אם יקראו לכהן פעמים, ורדב"ז כ' דאין קורין לכהן קטן למנין ג' אבל קורין למנין ז'. ומסיק המג"א ול"נ דמ"ע דוקדשתו לא נאמר על כהן קטן, דהא כתיב כי את לחם אלהיך הוא מקריב, וקטן לאו בר עבודה הוא. ותמה עליו המנ"ח (מצוה רס"ט) שמדברי החינוך מבואר להיפוך, שאע"פ שאינו ראוי לעבודה מצוה לכבדו, הואיל ואוכל קדשים, וגם קטן אוכל קדשים כמו בעל מום, רק שאינו בחלוקה.

ועי' בספר בשבילי הפרשה (בפרשתינו) שמביא דברי הגרש"ק שאם יש שתי תינוקות למול, אחד כהן ואחד ישראל, אז מלין הכהן ראשון, משום שהאבא אומר הברכה של להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, א"כ הוא קודם כמו בכל דבר שבקדושה. ודייק בספר הנ"ל, למה נקט להקדימו מצד הברכה, תיפ"ל מצד עצם המילה, אלא ע"כ שגם הגרש"ק סובר שאין דין "וקדשתו" שייך בכהן קטן. אבל עדיין קשה שהרי מצות מילה מוטלת על האב, א"כ הדרא קושיא לדוכתיה, למה נקט מצד הברכה, תיפ"ל מצד עצם המילה. וצ"ל שס"ל שמצות מילה הוי מצוה של הבן, רק שהאבא הוא מעין שליח, ולכן מצד עצם המילה אין דין להקדים הכהן, אם אין חיוב להקדים כהן קטן, ורק משום הברכה שמוטלת על האב לבדו.

כהן עם הארץ

עוד נ"מ כתב הפרמ"ג לגבי כהן ע"ה וישראל ת"ח, אם נלמד מהכהנים בני לוי ואח"כ אל "זקני" ישראל, שמענין דכהן אפילו אם הוא ע"ה קודם לזקן ת"ח מסנהדרין, דסתמא כתיב, מה שאין כן אם נלמד מוקדשתו, כי קדוש הוא, י"ל קדושת התורה יותר חמירה מקדושת הכהן, ודווקא בשוין מצות עשה הוא.

ועיין פיה"מ להרמב"ם (גיטין ה, ח) שכתב, דע שדבר זה המפורסם בכל מקום שיהא הכהן קורא בבית הכנסת ראשון, בין שהיה ת"ח או ע"ה, בין שהיה שם מי שגדול ממנו בחכמה או שלא היה, **הרי הוא דבר שאין לו שום יסוד בתורה כלל**, ולא נזכר דבר זה בתלמוד, ואינו הענין המכוון אליו בהלכה זו. ואני מתפלל מאד שגם אנשי "אלרום" נוהגים כן על אף היותם ניצולים ממגרעות המנהגות ומסברות האחרונים ותקנותיהם, ואין אצלם אלא דברים המתאימים ללשוניות התלמוד, ואיני יודע מאין בא להם הפגם הזה, אלא סדר הענין כפי שבא בקבלה הוא כמו שאבאר, הכהן קודם ללוי והלוי לישראל ואמר ה' וקדשתו כי את וכו', ובא בקבלה לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון ולטול מנה יפה ראשון. במה דברים אמורים כשלא היה שם גדול ממנו בחכמה, כגון שהיו שם כהן ולוי וישראלים והיו כולם בדרגה אחת בחכמה ולא היו גדולים זה מזה, אז חוזרים אחרי קדימת היחס, ומקדימין הכהן ואחריו הלוי ואחריו הישראלי.

עי"ש שמוכח כדבריו מסוגיא דסוף מסכת הוריות, אמרו אמתי בזמן שכולם שוין, אבל אם היה ממזר תלמיד חכמים וכהן גדול עם הארץ, ממזר תלמיד חכמים קודם לכל דבר. אבל לכאורה זה נגד סוגיית הש"ס בהניזקין, דאמרינן שאע"פ שבסעודה אם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו, לא שנו אלא בסעודה, אבל בבהכ"נ לא, דאתא לאינצויי. הרי לן שאפילו יש שם מי שגדול מן הכהן, נותנים העליה ראשונה לכהן.

עוד יש להעיר שהרמב"ם סותר דבריו במשנה תורה (כלי המקדש ד, ב) וז"ל וצריך כל אדם מישראל לנהוג בהן כבוד הרבה, ולהקדים אותם לכל דבר שבקדושה, לפתוח בתורה ראשון, ולברך ראשון, וליטול מנה יפה ראשון. וכתב הפרמ"ג דממה שכתב צריך "כל" אדם, משמע אף תלמיד חכם יותר ממנו, ויש ליישב.

דאורייתא או דרבנן

נחלקו הראשונים האם החיוב לכבד כהנים הוא מן התורה, או אינו אלא מדרבנן. מסתימת לשון הגמ' שמקשה מפני דרכי שלום, דאורייתא היא, מבואר שיש כאן חיוב מה"ת. וכן משמע בסה"מ לרמב"ם (מ"ע לב) שכתב וז"ל היא שצונו לכבד זרע אהרן ולנשואם ולרוממם ונשים מדרגתם מדרגה קודמת וראשונה, ואפילו ימאנו אותו לא נשמע מהם. וזה כלו הגדלה לאל יתעלה, אחר שהוא לקחם ובחרם לעבודתו ולהקריב קרבנותיו. והוא אמרו יתעלה ויתברך שמו (ר"פ אמור) וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב קדוש יהיה לך. ובא הפירוש (גטין נט, ב) וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון.

אבל שיטת התוס' (חולין פז, ב) שאינו אלא דרבנן. דכתב לענין החיוב לשלם עשרה זהובים במי שחטף מצוה, שאם אחד עמד במקום חבירו לקרוא בתורה פטור, ואפילו תפס מפקינן מיניה, משום דכולם חייבים בקריאת התורה, ולא מקרי שתפס מצוה ששייך לחבירו, ואפילו עמד במקום כהן, דהא דדרשינן (גדרים סב, א) וקדשתו לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון, אסמכתא היא.

ועי' במג"א (רא, ד) שתמה על הטור שהביא דברי תוס' אלו, דבגיטין אמרינן בהדיא דאורייתא היא. וגם הרמב"ם מנאה במנין המצות (סי' ל"ב) וכ"כ הריב"ש (סי' צ"ד) בשם סמ"ג בפשיטות דאורייתא היא.

מי שבניש כהן

עי"ש (ברייב"ש) שדן במי שביזה וקלל לכהן, והשאלה היה איזה עונש לתת לו, ומאריך להוכיח שיש כאן איסור דאורייתא, שהרי הרמב"ם והסמ"ג והסמ"ק כולם מנו מצות וקדשתו במנין המצוות. ולכן מסיק הריב"ש שמאחר שהיא מ"ע מן התורה לכבד הכהן, ולהדרו על שאר העם, הדבר ברור שהמחרף אותו ראוי ליענש יותר משאם חרף א' משאר העם. אע"פ שבשאר העם קיי"ל, ביישו בדברים פטור, במבייש הכהן בדברים, ראוי לגעור בו ברכים, ולהכריחו לבקש ממנו מחילה, ולרצותו עד שימחול לו.

כהן שעשה עבירה

עי"ש בפרמ"ג שהעיר על המג"א שכתב דהוה דין תורה, מהא דאיתא בשו"ע (סימן קכ"ח סעיף מ) נושא נשים בעבירה אין קורא ראשון וישראל עולה, ואם נאמר שהחיוב הוא מה"ת, איך ביטלו מצוה דאורייתא בשביל שעבר עבירה, ותי' הפרמ"ג דע"כ צ"ל משום דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בשב ואל תעשה, ונאמר דבזה שאינו מכבדו מקרי שב ואל תעשה, אע"פ שקורא אדם אחר. א"נ כיון שחילל קדושתו והוא רשע, לאו קדוש הוא, וממילא אין חיוב "וקדשתו", ולפי זה כהן רשע משאר עבירות, וודאי אם יש כהן אחר קודם, ואם לאו הוא קודם לישראל מקרא דוקדשתו. אלא שהעיר דמשמע דווקא בעבירות דכהונה הוא שאין קורין לו ראשון, אבל מחמת שאר עבירות לא. (ועי' לקמן מה שכתב בזה המנ"ח)

[ב]

מחילה

שיטת המרדכי

כתב המרדכי (גיטין רמז שפו) בשם תשובת הר"מ, וז"ל אשר שאלת מורי ה"ר אשר, בקדושת כהן לפתוח ראשון אם הרשות בידו ליתן רשות לישראל לברך לפניו בסעודה, ונ"ל שהרשות בידו, עי"ש שמוכיח כן מהסוגיא דהניזקין, דמסיק שאם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול הימנו הרשות ביד בסעודה, אבל בבית הכנסת לא דאיתו לאנצויי. אלמא הא דקאמר כהן קורא ראשון היינו מצוה לישראל להקרות לכהן ראשון, אבל אי קאמר כהן אני מוחל על כבודי כבודו מחול.

ועי"ש שמדמה את זה להא דקי"ל שהרב שמחל על כבודו דכבודו מחול, משום ד"תורתו דיליה הוא", כ"ש כהן שהכהונה ניתנה לו ולזרעו עד עולם בברית מלח, דכתיב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם, וכן בפרשת קרח כמה פעמים כהונתכם, אלמא שהכהונה שלהם היא. ולא דמי למלך שאין יכול למחול על כבודו כדתניא כי לה' המלוכה, הממליך מלכים ולו המלוכה, ולהכי כתיב שום תשים עליך מלך שריבה בו הכתוב שימות הרבה, לומר שאין כבודו מחול.

אבל הקשה מיבמות (פח, ב) דאמרינן מנין שאם לא רצה דפנו, פרש"י מנין שאם לא רצה - כהן להתקדש מן טומאה ומנשים פסולות דפנו - הכהן וקדשו בעל כרחו, ת"ל (ויקרא כ"א) וקדשתו בעל כרחו. ותי' דהני מילי גבי נושא נשים בעבירה, אבל לפתוח ראשון ולברך ראשון דלא הוי אלא כבודו יכול למחול, דאטו ליטול מנה ראשון אם לא רצה הכהן ליטול, וכי תיסק אדעתיה למימר דיכפנו, חלילה למימרא כן, ואם שונא מתנות הוא תבא עליו ברכה. (ק"ק הרי אינו שונא מתנות רק מקבל החלק ראשון) אלמא לא אמרינן דיכפנו אע"ג דמוקדשתו יליף, אלא ודאי לא אמרינן יכפנו אלא נושא נשים בעבירה, אבל דברים שהן לכבודו או לריוח ממון מצי מחיל.

אבל עי"ש בהגה"ה, שרבינו שמחה כתב דאין יכול כהן ליתן רשות לישראל לברך, כי אם לרבו או למי שגדול ממנו. כנראה שרצה ליישב דברי הגמ' שמבואר שיכול לוותר על כבודו, אלא דשם מירי דווקא ברבו או מי שגדול ממנו.

שיטת הרמב"ם והחינוך

אבל עי' בסה"מ להרמב"ם (מ"ע לב) שמביא לשון התורת כהנים (פ"א הי"ד) וקדשתו על כרחו. ומסביר שר"ל כי זה צווי נצטיינו בו, ואינו בבחירת הכהן. וכן אמרו (שם ה"ו) קדושים יהיו לאלהיהם על כרחם. משמע שלא דווקא לגבי נישואין פסולים הוי בע"כ אלא אפילו לגבי הדין שהוא ראשון לכל דבר שבקדושה. אבל צ"ע מסוגיא דגיטין הנ"ל דמבואר שיכול לכבד מי שגדול ממנו, וראיתי מי שמתרץ, דשם הכהן מכבד לאחר אז אין פגם בכבוד הכהן,

ר"ל שאין כאן מחילה, אלא שהאופן שמכבדים הכהן הוא ע"י שנותנים לברך מי שהכהן רוצה שיברך. והרמב"ם מיירי היכא שהכהן מוחל על כבודו, ואינו מכבד אחר לברך במקומו.

וכן מבואר בספר החינוך (מצוה רסט) וז"ל לקדש זרע אהרן, כלומר לקדשם ולהכניסם לקרבן, וזהו עיקר העשה, וכן להקדימם לכל דבר שבקדושה, ואם מיאנו בזה לא נשמע אליהם. ועי"ש שמסביר שזה כולו לכבוד השם יתעלה, אחר שהוא לקחם ובחרם לעבודתו, שנאמר (ויקרא כא, ח) וקדשתו כי את לחם אלהיך וגו', ובא הפירוש, וקדשתו לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון.

כבוד הכהן או כבוד שמים

ועי"ש בהמשך ששרשי המצוה הוא שידוע כי מכבוד האדון לכבד משרתיו, ובכל עת כבדינו הכהנים נזכור ונקבע במחשבתנו כבודו ברוך הוא וגדלו, ובזכות המחשבה הזכה והמעולה והרצון הטוב תחול ברכתו ברוך הוא וטובו הגדול עלינו, והוא חפץ בברכה כאשר הודענו כמה פעמים. היינו שאין כוונת המצוה לכבד הכהנים מצד עצמם, אלא שחייבים לכבד הכהנים, שע"י זה נכבד את השם. וממילא מובן למה אינם יכולים למחול, משום שאין זה כבודם, כמו שס"ל להמרדכי, אלא כבוד של הקב"ה. ולפי"ז א"א לתרץ כנ"ל, שאם הגדר שהכיבוד של הכהן הוא בעצם כיבוד של הקב"ה, אז אפילו אם הכהן מכבד לאחר, יש כאן פגיעה בזה שאינו מכבד למשרתיו של הקב"ה.

להלכה כתב המשנ"ב (רא, יג) שאם הכהן רוצה לחלוק כבוד לאחר בכל זה, רשאי ורק בקריאת התורה אינו יכול למחול.

שימוש בכהן

ע"י בהגהת מרדכי (רמז תסא) שמביא מעשה בכהן שיצק מים ע"י ר"ת, והקשה לו תלמיד הא שנינו בירושלמי המשתמש בכהונה מעל, והשיב לו אין בהם קדושה בזמן הזה דקי"ל בגדיהם עליהם קדושה עליהם ואי לא לא והקשה א"כ כל מיני קדושה לא ליעבד להו, ושתיק ר"ת. והשיב ה"ר פטר דנהי דיש בהן קדושה, יכול למחול. ועי"ש שמביא ראייה מהא דאמרינן פ"ק דקדושין (כא, ב) אין עבד עברי כהן נרצע, מפני שנעשה בעל מום, והשתא בלא הך טעמי תקשי, היאך מצי משתעבד ביה, אלא ודאי מצי מחיל, והלכך איצטריך לטעמא לבעל מום דא"כ היה נרצע.

עבד כהן נרצע

כתב הרמב"ם (עבדים ג, ח) עבד עברי כהן אינו נרצע, מפני שנעשה בעל מום, והרי הוא אומר ושב אל משפחתו לחזקה שהיה בה, ואינו שב לשררה שהיה בה. וכתב בהגהות מיימוניות שמכאן ראייה דאף שירות כהן מותר. ועוד ראייה מפרק אף על פי (כתובות נו, ב) אלא מעתה, לקיט כהן לישראל לא ליכול בתרומה, דלמא אתו למיכל בהדיה. ועוד ראייה מפרק כיצד הרגל (ב"ק כ, ב), א"ל רמי בר חמא לרב חסדא לכי תשמש לי כרוך סודרא, ורב חסדא כהן היה כדאיתא בסוטה. ועוד ראייה מפרק הזרוע והלחיים (חולין קלג, א) א"ל רבא לשמעיה זכה לי במתנתא, דבעינא למיכל לישנא בחרדלא, מיהו בירושלמי גרסינן מנין דהמשמש בכהונה מעל, רבי בא בשם רבי שמואל אמר להם אתם קדש לה', והכלים קדש לה', מה כלים המשתמש בהן מעל אף המשתמש בכהנים מעל.

בשכר

ועי' במשנ"ל (שם) שהביא קושיית ההגהות מיימוני מהירושלמי, ותירוצו של הסמ"ק (סי' פ"ג) דע"כ לא אמרינן דאסור להשתמש בכהונה אלא בחנם אבל בשכר שרי, ולכן אם לא שנעשה בעל מום היה מותר.

כהן שאינו מיוחס או עם הארץ

עוד תי' בשם הרב מהר"ש יפה, דכהן שאינו מיוחס אין אסור להשתמש בו, א"כ י"ל שצריך קרא לכהן שאינו מיוחס, שאע"פ שמותר לעבוד בו, אבל אסור שיהיה בעל מום, דשמא למחר ימצא כתב יחושו. והביא ראייה ממ"ש הריב"ש (סימן צ"ד) על מי שביזה לכהן. אבל כתב המשל"מ שאין ראייה מדברי הריב"ש, דשאני התם שרצה הריב"ש להחמיר על המבזה ולגעור בו מצד היות המבזה כהן, משו"ה כתב שכיון שאינו כהן מיוחס מספיקא אין מחמירין על המבזה, אבל לעולם דאסור להשתמש בכהן אע"פ שאינו מיוחס, כיון שהוא ספק כהן.

אבל כתב המשל"מ שמ"מ נראה דיש ללמוד מתשובת הריב"ש הלזו, דאם הכהן הוא ע"ה, דאין אסור להשתמש בו. ולפי"ז אפשר לומר דמאי דאמרינן דאין כהן נרצע, דמשמע דנמכר, דמיירי בכהן ע"ה. אבל כתב דמ"מ עדיין צריכין אנו לחילוק הסמ"ג, משום שהיה דפרק כיצד הרגל דאמר ליה רמי בר חמא לרב חסדא לכי תשמש לי, ולפי הסמ"ג י"ל דהתם השכר היה מה שהיה אומר לו הראיה ממתניתין.

קדושת כהונה

עוד העירו לי עפ"י דברי המושב זקנים (פרשת משפטים) שהק' למה עבד עברי מותר בשפחה כנענית, הרי עובר בלאו של לא תהיה קדשה, ותי' שכיון שגופו קנוי יצא מתורת קדושת ישראל, ולפי"ז י"ל דגם כהן יצא מתורת קדושת כהונה, ומותר להשתמש בו.

אבל כנים הדברים תינח מכרוהו ב"ד שמותר בשפחה, אבל מוכר עצמו שאסור בשפחה, א"כ ע"כ שלא פקע מיניה קדושת ישראל, כמ"ש המושב זקנים שם, למה מותר להשתמש בו. וי"ל דאח"כ שכל המקור אינו אלא מנרצע דמיירי במכרוהו ב"ד. א"כ י"ל דמוכר עצמו הרי קיבל כסף א"כ לדברי הסמ"ג אין איסור, וכל הבעיא לא היה אלא מנרצע, שאז לא מקבל כלום, על זה י"ל שפקע מיניה קדושת כהן.

אבל לכאורה א"א לומר כך שא"כ כהן שהוא עבד עברי יהיה אסור לו לאכול תרומה, וזה לא מצאנו. ועוד בשעה שהוא עבד יהיה מותר בכל פסולי כהונה, ומעולם לא שמענו דבר כזה.

אינו עושה מעשה עמך

המשל"מ הבין שקושיית הראשונים מעבד נרצע, הוא מזה שעבד כהן נמכר מתחילה, אבל עי' במנ"ח (מצוה רסט) שתמה עליו דלכאורה על תחילת המכר דמכרוהו ב"ד, לא יספיקו התי' של ה"ר פטר דמוחל, **דבאמת נמכר בע"כ בגנבתו ואינו מוחל**, ומוכר עצמו אינו נרצע כלל. אלא כתב המנ"ח שרבינו פטר לא קשיא ליה מתחילת המכירה, כיון דנמכר בגנבתו א"כ הוא בעל עבירה ואינו ראוי לכבוד, כמבואר בד' החינוך שכתב, וז"ל **וכבוד זה נעשה להם כשראוין לכך, אבל היו בעלי עבירות נמנעים מכבוד עכ"ל**, וכתב המנ"ח שאף דעשה תשובה, מ"מ כל זמן שלא שלם הגנבה והתורה נתנה רשות למכרו, ואם אינו רוצה ואינו מוחל, ה"ל רשע דאינו רוצה לשלם, א"כ שפיר נמכר בע"כ, אלא דלאחר שש שהוא אינו חייב בעד הגנבה, וא"כ עשה תשובה וראוי לכבוד, א"כ למה מיעטיה התורה אותו מרציעה, דבלא"ה לא יעבוד בו האדון וע"ז ראייתו טובה דיכול למחול.

ומוסיף המנ"ח דאע"ג דנראה דדוקא אם עושה עבירות של כהונה, כגון דנושא פסולי כהונה או מטמא, אז אין חיוב לכבוד, אבל בשאר עבירות אפשר דראוי לכבוד, אך באמת סברא היא דלא עדיף מכיבוד או"א, דאם אינו עושה מעשה עמך פטור מכיבוד, א"כ ה"נ אם הוא בעל עבירות אינו חייב לכבוד.

כהן משתמש בכהן

עוד תירוץ מצאנו, דהנה האחרונים דנו האם האיסור להשתמש בכהן שייך רק בישראל, או דילמא שגם כהן אסור להשתמש בכהן אחר. ולכאורה תלוי בגדר האיסור דאם הוא משום מעילה בקדושת כהונה, אז גם כהן אסור, וכי יעלה על הדעת שכהן מותר להשתמש בהקדש בגלל שהוא עצמו קדוש, ויש לחלק. אבל אם האיסור הוא מחמת החיוב לכבד את הכהן, אז י"ל שרק ישראלים הוזהרו, ולא כהן אחר.

וראייתי בשו"ת יביע אומר (או"ח ו, כב) שמביא מס' יד אהרן (ס"ס קכח), ליישב ראיית המג"א שכהן יכול למחול מפרק הזרוע (חולין קלג) שרבא היה לו משרת כהן, משום דרבא נמי כהן היה, וכפרש"י שם. משמע דפשיטא ליה שכהן מותר להשתמש בכהן. וכדבריו הביא גם מהישועות יעקב (ס"ס קכח) שכ', דכהן יכול לשרת לחבירו כהן, דמצות וקדשתו לישראל נאמרה ולא לכהן.

ולפי"ז כתב בס' המקנה (קידושין כא, א) ליישב קושיית הראשונים מההיא דעבד עברי כהן שאינו נרצע, תיפ"ל שאסור להשתמש בכהונה, די"ל דצריך קרא לאדון שהוא כהן, שהוא מותר להשתמש בכהן אחר, ואפ"ה אינו נרצע.

מחילה היכא שהוא להנאתו

כתב הרמ"א (או"ח קכח, מה) אסור להשתמש בכהן, אפילו בזמן הזה דהוי כמועל בהקדש. ומסביר המשנ"ב (ס"ק קעד) שהרי נאמר וקדשתו כי את לחם אלקיך הוא מקריב, ואף עכשיו שאין לנו קרבנות, בקדושתו הוא עומד. ממשיך הרמ"א אם לא מחל על כך. וכתב על זה הט"ז (ס"ק לט) שמקורו בהגמ"ר במעשה בכהן שיצק מים ע"י ר"ת, והשיב הר"י פטר דנהי שיש בו קדושה יכול למחול.

והקשה הט"ז הא קי"ל וקדשתו בע"כ דאם נשא גרושה כופין אותו שיגרשה, ואמאי לא נימא שהוא מוחל על קדושתו. (ועי' לעיל שהבאנו שהמרדכי כבר תי', דשאני התם שנושא נשים בעבירה, אבל כאן אין זה אלא לכבודו.) אלא כתב הט"ז דהטעם דיכול למחול הוא משום דיש לו הנאה מזה, ולא אסרה התורה עליו מידי דהוא ניחא ליה בכך, אם לא במה שאסרה תורה בפירוש עליו, אבל שאר דבר לא. דוגמא לדבר דמותר להניח שורו לתלוש עשבים בשבת, אע"ג דאדם מצווה על שביתת בהמתו, מ"מ כיון דכתיב למען ינוח שורך ואין זה ניחא אם לא יניחו לתלוש

עשבים, ה"נ כן הוא. וההוא כהן שיצק מים לר"ת, ודאי הוה ניחא ליה שזכה לשרת בקודש וזו היא קדושתו. ונראה דהא דשתק ר"ת לאו משום שלא היה ידע להשיב, אלא שלא רצה ליטול שם ת"ח עליו, ולומר שבשביל זה הוא מותר. ומסיק הט"ז דלפי"ז כל זמן שאין לכהן הנאה ממה שעושה מלאכה לאחרים, אסור להשתמש בו והוי כמועל בהקדש, אף על גב דמחיל. וכתב שאע"פ שבלבוש כ' הטעם כאן דכתיב וקדשתו, פי' אתה מצווה להקדישו, אבל הוא אינו מצווה שיחזיק עצמו בקדושה, אין זה נכון כלל, דאדרבה קי"ל דוקדשתו בע"כ וכאשר כתבתי נראה עיקר.

[ג]

כהנים בזמן הזה

כפייה לגרש פסולי כהונה

תמה המג"א (סימן רא) למה אין נזהרין עכשיו להקדים הכהן לכל הנך מילי, וכתב שיש ליוזר בזה מאחר שמדאורייתא הם. וכתב שאפשר דאין אנו בקיין ביחוס הכהונה וכמ"ש סס"י תנ"ז, (לענין נתינת חלה לכהן בזמן הזה). ומיהו אם הכהן רוצה לחלוק כבוד לאחר רשאי.

ועי' שערי תשובה שמביא שהרשד"ם (אה"ע סי' רלה) דן בזה בענין שבוייה לכהן, (וכתב שא"א לכופו לגרשה, דאולי אינו כהן), וכן כתב בתשובת שבות יעקב (ח"א סי' צג). אבל עי' בשו"ת מהרי"ט (ח"ט סי' קמט) ובשו"ת חוט השני (סי' יז) שחולקים על מהרשד"ם משום דהוחזקו ככהנים. ועי' באריכות בספר שדי חמד (מערכת הכללים מע' כ"ף כלל צב). ועי' ע בספר פתחי תשובה (יו"ד שכב, ג).

פדיון הבן

נפסק בשו"ע (יו"ד שה, ח) אם רצה הכהן להחזיר לו הפדיון, רשאי, אבל לא יתן הוא לכהן ע"מ שיחזיר לו, ואם עשה כן והחזיר ל אין בנו פדוי, עד שיגמור בלבו ליתן לו מתנה גמורה, ואם רצה הכהן אח"כ להחזיר יחזיר. ולא יהא הכהן רגיל להחזיר לכל, שלא להפסיד לשאר כהנים, שמתוך כך לא יתנו הכל פדיוני בכוריהם אלא לו.

ועי' בפתחי תשובה (ס"ק יב) שבשאלת יעב"ץ (א, קנה) כתב דהאידנא אישתני דינא, דמה שאמרו שלא יהא הכהן רגיל בכך, הני מילי בכהנים מיוחסים דידהו, אבל בכהני חזקה בעלמא כי האידנא, אע"ג דלחומרא אזלינן בהו לכל מילי, ופרקינן בכורים על ידיהו משום דלא אפשר באחרני, מיהא להקל לא, דהיינו להוציא ממון האב מספק, וכמעט שי"ל דמדינא הם צריכים להחזיר. ולפחות כל כהן יחוש לעצמו לפרוש מספק גזל שמא אינו כהן, ומשום ה"ט נראה דשפיר אית למיעבד עובדא האידנא לפדות בעל מנת להחזיר לכתחלה. גם נראה שלצאת ידי כל ספק האפשרי יש ג"כ על האב לפדות בכורו מכל כהנים שיוכל למצוא, דלמא מתרמי ליה כהן מיוחס ודאי, ומה"ט נמי בן הכהנת והלויה יש לפדותו עכשיו מספק, דמ"ש מכל ספיקא דאורייתא דמאי דאפשר לתקוני מתקנינן. ובשו"ת חת"סר (ס"ס רצ"א) חולק על היעב"ץ.

חזקת כהנים

וכבר תמהו האחרונים על המג"א, הרי יש להם חזקה שהם כהנים, ובכל מקום סומכים על החזקה, וגם סוקלין על החזקות. ועוד שהרי אנחנו פודים את הבכורים ע"י כהנים, וכהנים מברכים ברכת המצוה, ולפי שיטת הרמב"ם יש חשש איסור דאורייתא של ברכה לבטלה, א"כ אם סומכים על החזקה לקולא, למה לא נחשוש להחזקה לחומרא, לומר שחייבים לכבד כהנים אפילו בזמן הזה.